

Ks. KRZYSZTOF GONET¹

DLACZEGO SŁOWA KLUCZOWE A NIE HASŁA PRZEDMIOTOWE? CO DALEJ Z OPRACOWANIEM RZECZOWYM W BIBLIOTEKACH FIDES?

Spotykając się z pracownikami bibliotek kościelnych z całej Polski podczas wykonywania moich prac związanych instalacją lub usprawnianiem instalacji programu MAK, często w rozmowach podnoszony jest temat: dlaczego używamy słowa kluczowe dla rzeczowego opracowania (katalogowania) zbiorów w bibliotekach FIDES? Choć sprawę wielokrotnie wyjaśniałem postaram się jeszcze raz, tym razem na piśmie, uzasadnić swoje stanowisko w tej sprawie.

Podjęcie decyzji o tym, aby w bazach danych komputerowych katalogów bibliotek FIDES zastosować słowa kluczowe, w pierwszym rzędzie miało bardzo praktyczną przyczynę. W 1991 roku, gdy zaczęliśmy komputeryzację nie było jednolitego standardu opracowania rzeczowego w polskich bibliotekach kościelnych. Biblioteki miały katalogi różnego typu (działowy, systematyczny lub przedmiotowy) często nie prowadzone konsekwentnie, ale w zależności od tego co potrafił bibliotekarz, który w danym momencie był zatrudniony w tej bibliotece. Czasem biblioteki posiadały kilka niekompletnych katalogów rzeczowych pochodzących z różnych okresów, tworzonych przez różnych bibliotekarzy².

¹Dyrektor Biura ds. Rozwoju i Komputeryzacji Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Absolwent Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informatyki Uniwersytetu Warszawskiego.

²Gonet, Krzysztof (1999). *Opracowanie Rzeczowe Zbiorów w bibliotekach kościelnych w Polsce w świetle ankiety Ośrodka ABMK. Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* t. 71, s. 17-19.

W tamtych czasach było też wiele polskich bibliotek kościelnych, które nie posiadały żadnych katalogów rzeczowych.

Opracowanie rzeczowe jest bardzo trudną funkcją pracowników biblioteki. W większości bibliotek brakowało i brakuje specjalistycznego personelu. Ciągłe braki kadrowe nie pozwalały na poświęcanie czasu na metodyczne opracowanie rzeczowe, które znacznie spowalnia proces katalogowania nowości. Często zadowalano się opracowaniem formalnym tworząc tylko kartkowe katalogi alfabetyczne. Konsekwencją takiego stanu rzeczy, był bardzo utrudniony dostęp do książek według ich treści.

Tworzenie katalogów komputerowych stało się jedyną w swoim rodzaju okazją, aby na nowo „zmierzyć się” z tym problemem. Chodziło o to, aby wszystkie nowe opisy, tworzone w komputerze, miały charakterystykę rzeczową. Prowadzone w bibliotekach, często jednocześnie, prace nad „retrokonwersją” dawniejszych, tradycyjnych katalogów (wprowadzanie ich do komputera) stawały się również szansą aby i starsze zbiory otrzymywały dostęp rzeczowy.

Częsty brak tradycji opracowania rzeczowego w bibliotekach kościelnych stanowił w tamtym czasie duży problem ale i szansę. Problem, gdyż pracownicy nie posiadali najczęściej odpowiednich umiejętności aby tworzyć charakterystyki rzeczowe (hasła przedmiotowe, symbole UKD lub inne przydziały systematyczne). Szansą jednak było to, że można było zaproponować jednolitą metodę opracowania rzeczowego dla potrzeb katalogów komputerowych, która w przyszłości pozwoliłaby na jednolity sposób wyszukiwania we wszystkich bazach katalogowych bibliotek Federacji FIDES.

Ten drugi aspekt stał się bardzo ważny w dobie komputeryzacji, która dała szansę budowy komputerowego Katalogu Centralnego Bibliotek Federacji FIDES, a dziś również multiwyszukiwarek opartych na protokole Z 39.50 np. FIDKAR.

W roku 1991, gdy tworzyliśmy FIDES, byłem dyrektorem Biblioteki Seminarium Duchownego Archidiecezji Warszawskiej. Była to jedna z tych bibliotek, która miała tylko kartkowy katalog alfabetyczny, mając wtedy ok. 50.000 nowych druków w swoich zbiorach. Biblioteka ta nie miała żadnych tradycji opracowania rzeczowego zbiorów. W takiej sytuacji podjąłem decyzję, że tworząc komputerowe opisy katalogowe książek, będziemy je opatrywać charakterystyką rzeczową w postaci „słów kluczowych”. Ponieważ nie było żadnych słowników takich słów

z dziedzin nauk kościelnych – zmuszeni byliśmy do tworzenia tych słów zupełnie swobodnie i spontanicznie, na podstawie tytułu, spisu treści, przedmowy i zakończenia oraz wybranych fragmentów tekstu katalogowanej książki. Pracownicy mieli tylko obowiązek aby do opisu dołączać jak największą liczbę takich słów kluczowych, aby książkę można było znaleźć pod wieloma różnymi aspektami.

Podjęta decyzja zakładała od początku, że w przyszłości będziemy się starali te, spontanicznie tworzone słowa, uporządkować w formie słownika. Ten słownik miał by proponować używane przez FIDES formy słów kluczowych. Przewidywaliśmy również, że z czasem słownik ten określał by również podstawowe relacje pomiędzy tymi słowami (synonimy, homonimy, terminy szersze i węższe, skojarzone) stając się powoli tezaurem. Jeżeli powstanie taki tezaurus, to charakterystyką rzeczą naszych opisów katalogowych będą już nie „słowa kluczowe” ale w pełni tego słowa „deskryptory”.

Już na tym etapie naszych rozważań można powiedzieć, że podjęta 14 lat temu decyzja w pełni się dziś broni. Powstałe przez ten czas bazy, przy wszystkich swoich niedoskonałościach – dały dostęp rzeczowy, do posiadanych przez biblioteki FIDES zbiorów. Tak pełnego dostępu rzeczowego nie było w tych bibliotekach przez ostatnie przynajmniej 150 lat³. Skorzystały z tego rzesze czytelników.

Pomimo tych argumentów wielu bibliotekarzy uważa, że lepsze byłoby aby biblioteki FIDES używały hasła przedmiotowe do rzeczowego katalogowania książek. Hasła przedmiotowe „kuszą” swoją przejrzystością i logicznością. Wydaje się, że hasło przedmiotowe zbudowane z tematu i określników jest dla czytelników bardziej zrozumiałe i lepiej wskazuje na treść książki a bibliotekarzom pozwala na łatwe opracowanie książki. Pozwolę sobie jednak mieć na ten temat odmienne zdanie i przedstawię trzy argumenty, które to zdanie uzasadniają.

ARGUMENT-1: Zwolennicy haseł przedmiotowych często abstrahują od tego, że hasła przedmiotowe to język informacyjno-wyszukiwawczy posiadający swoje bardzo skomplikowane zasady tworzenia. Aby język ten dawał możliwość w pełni efektywnego wyszuki-

³ Pierwsze katalogi bibliotek z czasów nowożytnych do mniej więcej połowy XIX w. były wpisywane w księgi w podziale na działy księgozbioru co pozwalało na pewnego rodzaju wyszukiwanie rzeczowe. Również księgozbiór był wtedy najczęściej ustawiany wg treści w odpowiednich działach.

wania to trzeba trzymać się ściśle tych reguł, a hasła i określniki nie mogą być swobodnie i spontanicznie tworzone przez osoby bez specjalistycznego przygotowania. Dla nauk kościelnych nie ma też powszechnie uznanego wzorca takiego języka. Słownik Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej przez całe lata hasła z dziedziny teologii i innych nauk kościelnych pozostawiał na zbyt wysokim stopniu ogólności co zupełnie nie wystarczało do zastosowania w bibliotekach kościelnych. Dopiero teraz słownik ten jest uzupełniany i modyfikowany. Język KABA stosowany przez biblioteki współpracujące obecnie z NUKAT jest ciągle w fazie wstępnego rozwoju gdy chodzi o interesujące nas piśmiennictwo z nauk kościelnych i wydaje mi się, że daleko mu jeszcze do zadowalającego nas poziomu kompletności. Używane przez niektóre biblioteki własne hasła przedmiotowe (np. Biblioteka UKSW), choć stale pracowicie rozwijane, są jednak tworzone subiektywnie i nie posiadają powszechnej akceptacji. Przy konkretnych hasłach może to powodować niekończące się dyskusje i niekonsekwencje w stosowaniu tych haseł w różnych środowiskach. Trudno więc na obecnym etapie język haseł przedmiotowych uczynić językiem jednolitej charakterystyki rzeczowej dla komputerowych katalogów FIDES.

ARGUMENT-2: Język haseł przedmiotowych ze swej natury jest językiem uogólniającym. W efekcie zmniejsza to w sposób poważny możliwości wyszukiwawcze w porównaniu z opracowaniem rzeczowym przy pomocy słów kluczowych lub deskryptorów. Spróbuj pokazać to na konkretnym przykładzie książki pokazywanej przeze mnie zawsze na kursach MAKa:

Krenzer F., Taka jest nasza wiara, Paryż, Editions Du Dialogue, 1981

Książkę tę posiadają prawie wszystkie biblioteki FIDES.

Biblioteki używające haseł przedmiotowych nadają tej pozycji takie hasła:

PRZEDMIOT: Wiara.

PRZEDMIOT: Katechizm katolicki.

PRZEDMIOT: Teologia katolicka.

Biblioteki używające słów kluczowych podały następującą charakterystykę rzeczową:⁴

⁴ Obydwa przykłady zostały zaczerpnięte z bazy Centralnego Katalogu FIDES 2003, 5. Tryb dostępu: <http://www.fides.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=1> [odczyt: 03.08.2005].

TEMATYKA: Biblia * Bóg * Chrześcijaństwo * Jezus Chrystus * Kościół * małżeństwo * Maryja * miłość * modlitwa * pokuta * sakramenty * śmierć * Święci * wiara * ateizm * religia * życie chrześcijańskie

Ten przykład ilustruje jak ogromne możliwości wyszukiwawcze dają „wyszczególniające” słowa kluczowe w porównaniu z „uogólniającymi” hasłami przedmiotowymi. Proszę zobaczyć tę książkę w swojej bibliotece i porównać, która z metod lepiej oddaje treść, zawartość tej pozycji. Używając słów kluczowych (w przyszłości deskryptorów) moim zdaniem dużo bardziej pomagamy naszym czytelnikom w znalezieniu potrzebnej im literatury na interesujący ich temat.

ARGUMENT-3: Indeks przedmiotowy jest indeksem „płaskim”. Możemy w nim przeglądać tylko kolejne hasła zawierające jakiś temat z różnym zestawem określników. Wyszukiwanie polega na przeglądaniu kolejnych stron takiego indeksu, tak jak kiedyś przeglądaliśmy kartki „rozdzielaczowe” z hasłami w szufladkach kartkowego katalogu przedmiotowego.

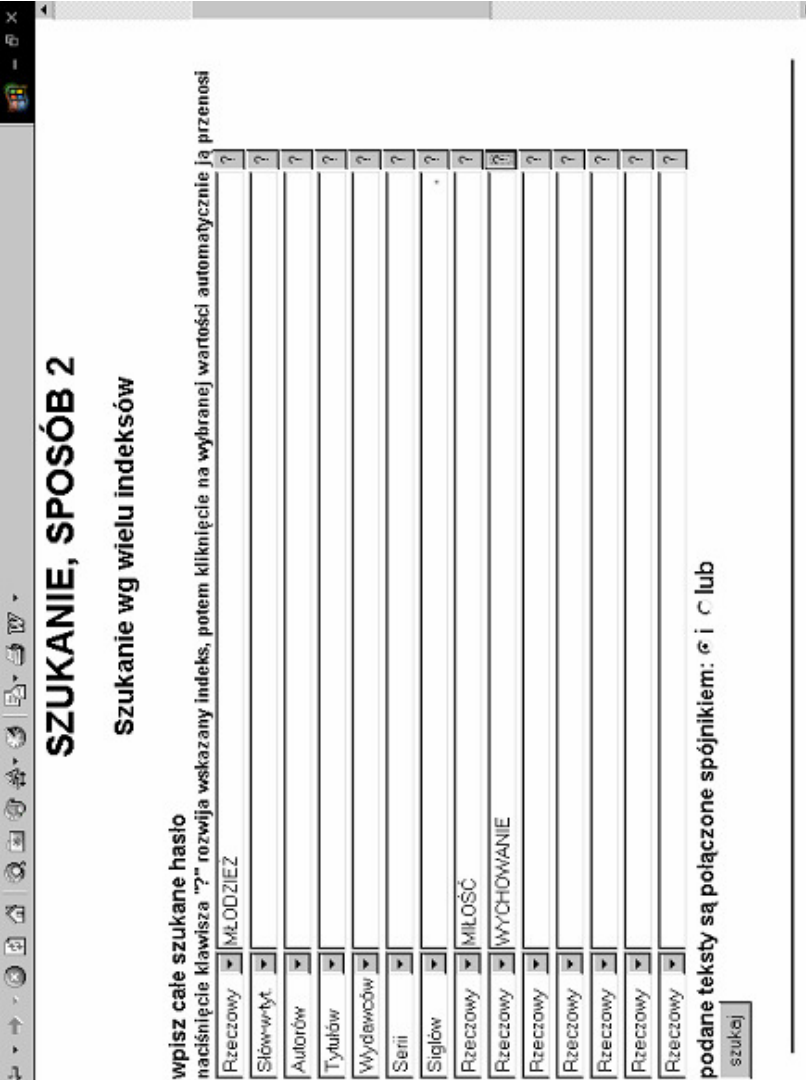
Słowa kluczowe (a jeszcze lepiej kontrolowane tezaurem deskryptory) pozwalają na wyszukiwanie „wieloaspektowe”. Dopiero w takim wyszukiwaniu możemy odczuć wyższość wyszukiwania piśmiennictwa przy pomocy mechanizmów komputerowych nad wyszukiwaniem w tradycyjnej kartotece. Zróbmy przykładowo wyszukiwanie w bazie Katalogu centralnego FIDES 2003,5 liczącej 433568 opisów. Chcemy znaleźć książki o wychowaniu młodzieży do miłości. W indeksie „Rzeczowym” czyli indeksie słów kluczowych pod tymi hasłami znajdujemy następujące ilości opisów:

młodzież – 1484

miłość – 2788

wychowanie – 2779

Gdy zadamy pytanie łączące wszystkie te trzy aspekty – komputer znajduje nam natychmiast 15 trafnych pozycji na ten właśnie temat.

SZUKANIE, SPOSÓB 2

Szukanie wg wielu indeksów

wpisz całe szukane hasło
naciśnięcie klawisza "?" rozwija wskazany indeks, potem kliknięcie na wybranej wartości automatycznie ją przenosi

Rzeczowy ▾	MŁODZIEŻ	?
Słownikowy ▾		?
Autorów ▾		?
Tytułów ▾		?
Wydawców ▾		?
Seri ▾		?
Sigłów ▾	*	?
Rzeczowy ▾	MILOŚĆ	?
Rzeczowy ▾	WYCHOWANIE	?
Rzeczowy ▾		?
Rzeczowy ▾		?
Rzeczowy ▾		?
Rzeczowy ▾		?
Rzeczowy ▾		?

podane teksty są połączone spójnikami: **&** i **C** lub

szukaj

Wyszukiwanie wieloaspektowe w najnowszej wersji programu MAKWWW

Wyszukiwanie wieloaspektowe było możliwe w wersji DOS'owej programu MAK od wielu lat, ale było dość trudne w zastosowaniu. Pewnie dlatego nie widzieliśmy korzyści z używania słów kluczowych. Obecnie jednak, najnowsze wersje programu MAKWWW pozwalają na tak zwane „Wyszukiwanie zaawansowane”. „Drugi” sposób tego wyszukiwania to możliwość wyszukiwania wieloaspektowego przez wiele haseł jednocześnie w jednym lub w wielu indeksach. Zachęcam aby zobaczyć w praktyce jak to wygląda w Centralnym Katalogu FIDES pokazywanym przez nową wersję programu MAKWWW na naszych stronach WWW⁵.

Wyszukiwanie wieloaspektowe będzie jeszcze bardziej efektywne, gdy będziemy już mieli opracowany tezaurus deskryptorów dla nauk kościelnych i będziemy konsekwentnie używali wskazanych w nim haseł-deskryptorów.

Uważam, że biblioteki FIDES w dalszym ciągu powinny używać słów kluczowych do opracowania rzeczowego katalogowanych komputerowo publikacji. Te słowa kluczowe będziemy stopniowo wymieniać na kontrolowane tezaurem deskryptory. Tezaurus taki jest powoli opracowywany począwszy od studyjnego wydania Słownika Słów Kluczowych z teologii opracowanego w roku 2001 przez ks. dr Piotra Klimka.

Zarząd Federacji FIDES powołał w roku 2001 Redakcję Tezaurusa Nauk Kościelnych. Redaktorem Naczelnym jest właśnie ks. dr Piotr Klimek z Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie. Nadzór merytoryczny nad całością prac nad naszym Tezaurem sprawuje Pani Prof. dr hab. Jadwiga Woźniak z Instytutu Informacji Naukowej i Badań Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego – specjalistka od języków informacyjno-wyszukiwawczych. Obecnie są już dostępne dwie pierwsze części – już nie słownika słów kluczowych, a Tezaurusa Nauk Kościelnych. Mamy już wersje studyjne Tezaurusa Bibliistyki i Tezaurusa Liturgiki. Opracowywane są obecnie Tezaurus Teologii Moralnej i Tezaurus Nauk o Rodzinie.

Sukcesywnie będą powstawały kolejne części Tezaurusa Nauk Kościelnych.

⁵Tryb dostępu: <http://www.fides.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=1> [odczyt: 03.08.2005].

Baza: TEZAURUS BIBLISTYKI - wersja studyjna - Cz.1

Indeks: Hasel

Szukasz: NATCHNIENIE BIBLIJNE

UŻYWAJ--- → natchnienie biblijne
NIE-UŻYWAJ!! biblijne natchnienie
ZOB. TEŻ kanon
ZOB. TEŻ hermeneutyka
ZOB. TEŻ krytyka tekstu biblijnego
HASŁO-MADRZ. [introdukcja biblijna]
HASŁO-PODRZ. objawienie
DEFINICJA charyzmatyczny i bezpośredni wpływ Boga na autorów Pisma Świętego, dzięki któremu, pomimo że zachowują oni własną indywidualność pisarską i autorstwo napisanych przez siebie ksiąg, Bóg staje się ich głównym autorem , langkammer, s.11

Program opracowany przez:
[Biblioteka Narodowa](#)
 Dział Przetwarzania Danych
 al. Niepodległości 213
 02-086 Warszawa

Program MAKWWWW, wersja 1.25 z dnia 03.03.2005 (LINUX)
 Właściciel programu:
 Federacja Bibliotek Kościelnych
 FIDES
www.fides.org.pl

Przykład hasła ze studyjnej wersji Tezaurusu Bibliстыki

Redakcja poszukuje współpracowników, którzy będąc specjalistami z poszczególnych dziedzin byliby gotowi podjąć się zadania tworzenia tezaurya zawierającego deskryptory, wszystkie relacje pomiędzy nimi oraz definicje haseł. W praktyce nie jest łatwo znaleźć osoby będące fachowcami w swojej dziedzinie i chętne do takiej żmudnej pracy.

Stan opracowania naszego Tezaurya Nauk Kościelnych można śledzić na specjalnej stronie internetowej która jest aktualizowana zgodnie ze stanem opracowania kolejnych części tezaurya⁶. Zakończone opracowania będą również wydawane drukiem.

Tezaurus, jak już wspomniano zawiera nie tylko proponowane hasła w formie ujednoliconej i obowiązującej w danej grupie bibliotek (deskryptory), ale również pokazuje relacje pomiędzy tymi hasłami. Szczególnie ważne jest tu odsyłanie od haseł nieużywanych do używanych (np. czy używamy hasła „studenci”, „akademicy” czy „młodzież akademicka” a od których robimy tylko odsyłacze „nie używaj” prowadzące do hasła używanego). Najnowsze wersje programu MAK i MAKWWW potrafią już automatycznie obsługiwać takie odsyłacze w indeksach, również w prostym wyszukiwaniu. Takie indeksy z „podwiazanymi” odsyłaczami bardzo ułatwiają wyszukiwanie i jeszcze bardziej przekonują czytelników i bibliotekarzy do używania słów kluczowych lub deskryptorów do opracowania rzeczowego piśmiennictwa w naszych bibliotekach.

Pozostaje tylko zagadnienie – co mają robić biblioteki używające od początku haseł przedmiotowych. Moim zdaniem biblioteki te oczywiście mogą kontynuować swój sposób tworzenia charakterystyk rzeczowych. Myślę jednak, że dla dobra swoich czytelników dobrze by było aby opisy zaopatrywały również w wyszczególniające słowa kluczowe lub deskryptory. Byłoby to również bardzo pożądane ze względu na umożliwienie jednolitego wyszukiwania we wszystkich bazach Federacji FIDES albo w Katalogu Centralnym, albo poprzez Mutiwyszukiwarkę FIDKAR opartą na protokole Z39.50.

⁶ Stan prac nad opracowaniem Tezaurya Nauk Kościelnych (2005). Tryb dostępu: <http://www.fides.org.pl/tnk.html> [odczyt: 03.08.2005].

Indeks: autor

Baza: KATALOG KSIĄŻEK

Wybierz hasło z indeksu:

[Powrót do wyboru baz](#)

zmień_indeks szukaj początek cofnij dalej

01 **JAN PAWEŁ I PAPIEŻ 1912 1978 (3)**

02 **JAN PAWEŁ II PAPIEŻ 1920 2005 (więcej niż15)**
 JAN PAWEŁ II PAPIEŻ 1920 2005 ==> [zob. też Wojtyła, Karol \(1920-2005\)](#)

03 **JAN PAWEŁ II PAPIEŻ 1920 2005 DZIEŁA WSZYSTKIE (14)**
 JAN RUISBROCK ==> [zob. Jan Ruysbroeck \(bl. : 1293-1381\)](#)

04 **JAN RUIJSBROECK BŁ 1293 1381 (2)**

05 **JAN RUIJSBROECK BŁ 1293 1381 DZIEŁA (0)**

06 **JAN SAMOTNIK 394 (2)**
 JAN SCHOLASTYK ==> [zob. Jan Klimak \(św. : ca 579-ca 649\)](#)
 JAN SZKOT ERIUGENA ==> [zob. Eriugena, Johannes Scotus \(ca 810-ca 877\)](#)
 JAN VAN RUIJSBROEC ==> [zob. Jan Ruysbroeck \(bl. : 1293-1381\)](#)
 JAN VAN RUIJSBROEC 1293 1381 ==> [zob. Jan Ruysbroeck \(bl. : 1293-1381\)](#)
 JAN VAN RUIJSBROECK M ==> [zob. Jan Ruysbroeck \(bl. : 1293-1381\)](#)
 JAN VIANNEY ==> [zob. Jan Maria Vianney \(św. : 1786-1859\)](#)

07 **JAN XXIII PAPIEŻ 1881 1963 (więcej niż15)**
 JAN Z DAMASZKU ŚW ==> [zob. Jan Damascęski \(św. : ca 675-749\)](#)
 JAN Z KWIDZYNA ==> [zob. Johannes Mansweider \(1343-1417\)](#)

08 **JAN Z LUDZISKA CA 1400 CA 1460**

Nowy program MAKWWW: Indeks Autorski z odsyłaczami z CKHW – analogicznie można będzie pokazywać Indeks Rzeczowy z odsyłaczami z Tezaurusu Nauk Kościelnych.

Wydaje się również bardzo pożyteczne aby biblioteki te, w swoich bazach, tworzyły również indeks łączący w jednym ciągu alfabetycznym podpole tematów i określników. Taki indeks znajdujemy w bazie Przewodnika Bibliograficznego obok indeksu Haseł Przedmiotowych. Indeks „Temat/określnik” symuluje wyszukiwanie przez deskryptory traktując tematy i określniki z haseł przedmiotowych jako równoważne hasła. Daje to możliwość aby użytkownicy baz tych bibliotek mogli również korzystać z dobrodziejstwa wyszukiwania wieloaspektowego, choć standardowy indeks rzeczowy tego nie umożliwia.

Jeżeli biblioteki tworzące hasła przedmiotowe korzystają ze standardowej struktury bazy katalogowej stworzonej dla FIDES w formacie MARCBN, to znajdujący się w niej indeks Rzeczowy spełnia taką rolę łącząc podpole z pola „Słowo kluczowe” oraz wszystkie podpole z pola „Hasło przedmiotowe”. Podobnie jest w standardowej strukturze bazy dla formatu MARC21 dodawanej do instalacji MAK 4.3